

บทวิจารณ์หนังสือ (ม.ค. – มิ.ย. 57)

การฝึกปฏิบัติการสอนตามแนวทางการสะท้อนคิด

อัญชลี จันทร์เสม, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ 10110, email : anchalej@swu.ac.th

บทคัดย่อ

บทวิจารณ์หนังสือนี้ นำเสนอเนื้อหาหลักๆ ในหนังสือชื่อ Practice Teaching: A Reflective Approach ของ Jack C. Richards และ Thomas S.C. Farrell ที่รวบรวมหลักการประกอบทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอน ภาษาที่เน้นการใช้กระบวนการสะท้อนคิด และเจาะจงสำหรับนิสิตนักศึกษาฝึกสอนและผู้สอนในหลักสูตรที่ผลิตครู ด้านการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ผู้วิจารณ์ได้เพิ่มเติมการวิเคราะห์โดยย่อเกี่ยวกับการใช้หนังสือเล่มนี้ในสถาบันการศึกษาในประเทศไทยด้วย

คำสำคัญ: การสอนภาษา, การสะท้อนคิด, การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ (การฝึกสอน)

Received August 10, 2013; Accepted October 25, 2013

BOOK REVIEW**PRACTICE TEACHING: A REFLECTIVE APPROACH**

Anchalee Jansem, Srinakharinwirot University, Bangkok 10110, email : anchalej@swu.ac.th

Abstract

This book review presents key content in the book entitled “Practice Teaching: A Reflective Approach” written by Jack C. Richards and Thomas S.C. Farrell. The authors of this book present theories in language teaching and learning through reflection. Student teachers and instructors in teacher education programs with a concentration in Teaching English are targeted readers. The reviewer also adds a brief analysis emphasizing the use of this book in teacher education institutions in Thailand.

Keywords: language teaching, reflection, professional practicum (student teaching)

หนังสือ Practice Teaching: A Reflective Approach ตีพิมพ์ในปี 2011 โดยสำนักพิมพ์ Cambridge University Press เล่มนี้มีชื่อที่แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “การฝึกปฏิบัติการสอนตามแนวทางการสะท้อนคิด” เป็นหนังสือที่ผู้เขียน 2 ท่าน ได้แก่ Jack C. Richards และ Thomas Farrell ที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับสากลในด้านการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองและภาษาต่างประเทศ ได้เรียบเรียงสรุปเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการกับปฏิบัติการสอนภาษาอังกฤษโดยตรง

การสะท้อนคิดในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสอน เริ่มมีบทบาทเมื่อ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) กล่าวไว้ว่า การสะท้อนคิดเป็นการกระทำและการคิดอย่างมีหลักการและเหตุผลที่อยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาใคร่ครวญอย่างรอบคอบเกี่ยวกับความเชื่อหรือความรู้ที่มีอยู่ ก่อนลงสรุปหรือดำเนินการในเชิงปฏิบัติ

เมื่อพิจารณาเนื้อหาที่บรรจุอยู่ในหนังสือเล่มนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนทั้ง 2 ท่าน เขียนเล่มนี้มาเพื่อช่วยให้บัณฑิตศึกษาศาขการสอนภาษาอังกฤษในฐานะภาษาที่สอง (ESL) และในฐานะภาษาต่างประเทศ (EFL) ที่กำลังฝึกสอนตามโครงสร้างของหลักสูตรการผลิตครู ทั้งระดับปริญญาตรี ประกาศนียบัตรบัณฑิต ตลอดจนบัณฑิตศึกษา ให้มีเอกสารคู่มือประกอบการฝึกสอนดังกล่าว นอกจากนี้ผู้เขียนยังเพิ่มเติมด้วยว่าอาจารย์นิเทศก์การศึกษาและอาจารย์ที่เลี้ยงซึ่งมีบทบาทอย่างมากต่อการฝึกปฏิบัติการสอนของครูฝึกสอนก็สามารถใช้หนังสือเล่มนี้ประกอบได้เช่นกัน โดยผู้เขียนได้ออกตัวไว้ว่ามุ่งให้เกิดการสะท้อนคิดหรือคิดอย่างใคร่ครวญเกี่ยวกับธรรมชาติของการสอนภาษา พร้อมๆ กับแนวทางการสอนที่ครูฝึกสอนเชื่ออยู่ก่อนแล้ว โดยการสะท้อนคิดนี้จะเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเก็บเกี่ยวประสบการณ์การฝึกสอน

เนื้อหาสาระที่แบ่งเป็นบทๆ ของหนังสือเล่มนี้ มีทั้งหมด 12 บท โดยเริ่มจากบทที่ 1 ที่เกริ่นนำในประเด็นการเรียนรู้การสอนผ่านการฝึกสอน รวมไปถึงข้อดีและข้อจำกัดของการสอนจุลภาคหรือบทเรียนย่อย (microteaching) บทที่ 2 สรุปประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของครู การประยุกต์ความรู้เชิงวิชาชีพ (professional knowledge) การสร้างทฤษฎีผ่านการฝึกปฏิบัติ รวมทั้งการพัฒนาหลักการและปรัชญาการสอน (principles and a teaching philosophy) บทที่ 3 เน้นการทำความเข้าใจกับบริบทของการสอน ตั้งแต่ลักษณะของโรงเรียน วิชาที่สอน ผู้เรียน และ ครูที่เลี้ยง บทที่ 4 เฉพาะเจาะจงไปที่การทำงานร่วมกับครูที่เลี้ยง เริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจกับบทบาทหน้าที่ของครูที่เลี้ยง บทที่ 5 เน้นไปที่การวางแผนการสอน ตั้งแต่ การตระหนักถึงบทบาทของแบบเรียน การวางแผนการเรียนรู้ระดับหน่วยการเรียนรู้ รวมถึงการวางแผนการสอนรายคาบ การปรับปรุงแผนการสอน ตลอดจนการสรุปบทบาทของแผนการสอนและการประเมินแผนการสอนดังกล่าว บทที่ 6 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นบทที่สำคัญที่สุดของหนังสือเล่มนี้ กล่าวถึงการสอนภาษาที่มีประสิทธิภาพ บทที่ 7 บรรยายกรอบกว้างๆ ของการสังเกตการสอน และการพูดคุยกับครูที่เลี้ยงเกี่ยวกับบทเรียนหลังเสร็จสิ้นการสอนแต่ละครั้ง บทที่ 8 เน้นการสร้างบรรยากาศของชั้นเรียนภาษาที่เอื้อให้เกิดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ เริ่มตั้งแต่การจัดการชั้นเรียน การให้งานกลุ่ม งานเดี่ยว การบริหารเวลาและการช่วยให้ทุกคนตระหนักถึงพื้นฐานที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรมของผู้เรียน บทที่ 9 กล่าวถึงการพัฒนาวิธีสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นที่การเข้าใจวิธีหรือกลวิธีการเรียนที่ผู้เรียนถนัด และ การสร้างแรงจูงใจในการเรียน บทที่ 10 สรุปสาระที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธสาร (discourse) หรือการสื่อสารที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน ให้เข้าใจธรรมชาติของการสื่อสารในบริบทชั้นเรียนภาษา รวมไปถึงเทคนิค

การตั้งคำถามที่มีประสิทธิภาพ และการทำความเข้าใจกับอวจนภาษาในการสื่อสารในชั้นเรียน บทที่ 11 แนะนำ การค้นหาและตระหนักถึงการสอนของตนเองโดยการบันทึกภาพการสอนของตนเอง การบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการสอน และ การทำวิจัยในชั้นเรียน และสรุปปิดท้ายในบทที่ 12 ด้วยประเด็นต่างๆ ที่ควรคำนึงถึงหลังเสร็จสิ้นการสอน เช่นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การเป็นส่วนหนึ่งของชมรมครูมืออาชีพ และ การเป็นผู้ปฏิบัติงานที่ใส่ใจในการสะท้อนคิด

การเรียบเรียงเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ มุ่งเน้นให้ผู้ที่กำลังฝึกปฏิบัติการสอน รวมทั้งผู้ที่กำลังเตรียมตัวฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูภาษาอังกฤษ มีความพร้อม เริ่มมองเห็นภาพของบทบาทการเป็นครูฝึกสอนภาษาอังกฤษ และสภาพการเรียนการสอนที่กำลังรออยู่ข้างหน้า อย่างไรก็ตาม Richards และ Farrell มิได้ลงลึกด้านทฤษฎีการเรียนรู้ภาษาหรือระเบียบวิธีเทคนิคการสอนภาษาแต่อย่างใด เพียงแต่สรุปหัวข้อต่างๆ ที่ครูฝึกสอนควรใส่ใจ และให้ความสำคัญ ทั้งนี้จุดเด่นของแต่ละบทตลอดทั้งเล่มคือการมีคำถามท้ายบทให้ผู้อ่านสะท้อนคิดใคร่ครวญ โดยคำถามทุกข้อของทุกบทกระตุ้นให้ต้องใช้การคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบกับการให้เหตุผลเชิงทฤษฎี เช่น คำถามข้อ 2 ท้ายบทที่ 5 ถามว่า ข้อดีและข้อจำกัดของการใช้แผนการสอนที่เขียนอย่างละเอียดมีอะไรบ้าง และ ข้อ 4 ถามว่า การใช้แบบเรียนที่ผลิตขึ้นมาเพื่อการค้า มีประโยชน์หรือไม่ อย่างไร หรืออาจกล่าวได้ว่าส่วนของทฤษฎีของแต่ละบทเป็นการนำเสนอหลักการ แต่การจะนำหลักการไปใช้ในการปฏิบัติที่แท้จริงในการสอนภาษา จำเป็นต้องใช้การสะท้อนคิดทั้งสิ้น

ในบริบทของประเทศไทยนั้น หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อ บุคคล 4 กลุ่มด้วยกัน คือ (1) นิสิตนักศึกษา ระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 4 และ 5 วิชาเอกการสอนภาษาอังกฤษ (2) นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาโทสาขาการสอนภาษาอังกฤษ และภาษาศาสตร์ประยุกต์ (3) นิสิตนักศึกษาที่เรียนหลักสูตร ประกาศนียบัตรบัณฑิต และ (4) อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่สอนนิสิต 3 กลุ่มข้างต้น สำหรับนิสิตปริญญาตรีที่ยังเห็นว่าการฝึกสอนเป็นประสบการณ์ตรงครั้งแรกที่ได้สอนด้วยบทเรียนที่วางแผนด้วยตนเองอย่างแท้จริง จะพบว่าบทที่ 6 มีประโยชน์อย่างยิ่งในการใช้เตรียมการสอนให้มีประสิทธิภาพ นับตั้งแต่ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ และการจัดการชั้นเรียน พร้อมกับการจัดลำดับกิจกรรมการเรียนการสอนตั้งแต่ต้นจนจบในบทเรียนหนึ่งๆ โดยแทรกรายการ (checklist) ที่ช่วยให้สะท้อนคิดว่าบทเรียนที่กำลังเตรียม กำลังสอน และหลังเสร็จสิ้นการสอนนั้น มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด สำหรับนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา จะพบว่าเนื้อหาแทบทุกบทเปรียบเสมือนประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยตรง แต่ด้วยประสบการณ์ที่มี จึงสามารถวิเคราะห์ทฤษฎีการสอนภาษา ความลงรอยกันระหว่างทฤษฎีหลักการ และการปฏิบัติจริง ซึ่งกระบวนการวิเคราะห์นี้เป็นการสะท้อนคิด สอดคล้องกับที่ ฌอน Schon (1983; 1987) ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำแนวคิดการสะท้อนคิดของ จอห์น ดิวอี้ (Dewey, 1933) มาสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้ฌอน กล่าวว่า การสะท้อนคิด เกิดขึ้นใน 3 บริบทหลักๆ ได้แก่ระหว่างการปฏิบัติงาน (reflection-in-action) หลังเสร็จสิ้นการปฏิบัติงาน (reflection-on-action) และ เพื่อการปฏิบัติงานต่อไป (reflection-for-action) จะเห็นได้ว่าประเด็นหัวข้อต่างๆ ในทุกบท เช่นจุดสำคัญต่างๆ ที่ใช้เป็นกรอบในการสังเกตการสอน เอื้อให้เกิดการสะท้อนคิดทั้งสิ้น โดยกระบวนการสะท้อนคิดเหล่านี้จะช่วยให้ผู้วิเคราะห์ ได้คำตอบที่กระจ่าง มีเหตุผล เช่นในบทที่ 9 ที่สนับสนุนให้ครูจัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้มีรูปแบบคล้ายกับประชาคมผู้เรียนตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล และรูปแบบ

การเรียนรู้ที่ผู้เรียนถนัด ประกอบกับการลงมือปรับการสอนให้สะท้อนตัวตนที่แท้จริงของทั้งครูและผู้เรียน เพื่อให้มีบรรยากาศของการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในประชาคมและทักษะภาษาที่ใช้เป็นสื่อ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ของการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร

สำหรับอาจารย์ระดับมหาวิทยาลัยนั้น จะพบว่าทุกบทสามารถใช้เป็นเอกสารประกอบการสอนตลอดจนคู่มือในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูก่อนการฝึกสอน ระหว่างการฝึกสอน และการนิเทศการสอนได้ ทั้งนี้คำถามเพื่อการอภิปรายท้ายบทของทุกบท รวมทั้งกิจกรรมประกอบ ล้วนเปิดโอกาสให้นักศึกษายกยอการใช้การสะท้อนคิด เพื่อการพัฒนาทั้งความคิดและการปฏิบัติการสอนอย่างมีเหตุผลรองรับ

สรุปได้ว่าหนังสือ Practice Teaching: A Reflective Approach เล่มนี้ นำเสนอทั้งเนื้อหาที่บรรจุในทั้ง 12 บท ในเชิงทฤษฎีที่จำเป็นสำหรับการเป็นครูผู้สอนภาษาอังกฤษ และเสริมด้วยคำถามท้ายบทที่ผู้ตอบจำเป็นต้องใช้หลักการสะท้อนคิดในการรวบรวมเรียบเรียงเหตุผลเกี่ยวกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งก่อนการตัดสินใจหรือก่อนด่วนสรุป จึงกล่าวได้ว่าผู้ใช้หนังสือได้ประโยชน์ทั้งในด้านการปฏิบัติการสอนและเริ่มฝึกการเป็นนักสะท้อนคิด ซึ่งเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของการเป็นครูมืออาชีพ

รายการอ้างอิง

- Dewey, J. (1933). How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process. New York: Heath.
- Richards, J., & Farrell, T. (2011). Practice Teaching: A Reflective Approach. New York: Cambridge University Press.
- Schon, D. (1983). The reflective practitioner: How professionals think in action. New York: Basic Books.
- Schon, D. (1987). Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the profession. San Francisco: Jossey-Bass.

